

crkva u svijetu

POGLEDI

PARAPSIHOLOGIJA U SVJETLU ZNANOSTI I TEOLOGIJE (II)

Ante Kusić

Pokušaji tumačenja parapsiholoških pojava

1. A nimistička skupina istraživača parapsiholoških pojava, posebno vidovitosti i telepatije, zasniva te pojave na psihičkim do sada još neprepoznatim sposobnostima živoga čovjeka. Već je Aristotel tako mislio: u izvanosjetilnim zapažanjima gledao je prirodnu duševnu sposobnost koja je naravno ucijepljena u čovjeka. Tako su to tumačili i Plutarh, Avicenna; Roger Bacon, Agripa iz Nettesheima, kao i Paracelsus.¹

U empiričkoj pojavi »telepatije« imamo primjer kako se velikani znanosti i misli znadu prevariti. Danas pojavu telepatije priznaje svatko. Međutim, Wilhelm Wundt, priznati znanstvenik, samo jednom usput spominje »telepatiju« među ostalim — kako kaže — »sličnim zabludama«. Prof Jodl iz Beča, u knjizi *Udžbenik psihologije*, iz 1908, naziva telepatiju »prevarnom i zanesenjačkom idejom«, jer bi ona »značila cijepanje temelja čitavog našeg gledanja na prirodu. Kad bi ona postojala, morala bi dovesti do potpune revizije svih naših osnovnih pojmova.«² To je bilo doba filozofskog materijalizma i naturalizma.

Za pojavu »vidovitosti«, koju je pokazivala Helena Smith, pravim imenom Catherine Elise Müller, profesor psihologije iz Ženeve dr. Theodor

¹ ² Werner Keller, *Parapsihološki fenomeni*, Prosvjeta, Zagreb, 1979, str. 152, 280.

Flournoy dao je u knjizi *Od Indije do planeta Marsa* (Pariz, 1900) ovakvo tumačenje: kontrolni »duhovi« Helene Smith nisu duhovi preminulih, već su to samo imaginarna utjelovljenja koja se stvaraju u medijevoj podsvijesti, potičući iz sanjarija i čežnja iz Helenina djetinjstva.³

Profesori parapsihologije Charles Richet i Bender tumače paranormalne pojave kao manifestiranje nesvjesnih stanja čovječje psihe. Zbog toga o spiritističkoj hipotezi, koja te pojave tumači pomoću »duhova« kao bića s »onoga svijeta«, kaže profesor Richet: »Bilo bi smiono poricati daljnji život, ali bi još tisuću puta smionije bilo tvrditi da taj život postoji.«⁴

2. Spiritistička skupina istraživača tumači parapsihološke pojave na principu stupanja u dodir s »duhovima« preminulih. Najveći broj spiritističkih medija (Piper, Paladino, Gladis Osborne Leonard, Brown itd.) pripisuju svoje paranormalne sposobnosti djelovanju izvanzemaljskih sila. Upadno je, međutim, da prepričavane pojedinosti što ih mediji saopćavaju kao poruke duhova zvuče odveć zemaljski: ne samo da ljudi tamo u »onom svijetu« jedu, piju, puše, nego — kako je to medij Gladis Osborne Leonard saopćila sir Oliveru Lodgeu o njegovu poginulom sinu Raymondu — dobivaju nove zube za zube koji su već istrošeni.⁵ Unatoč tome predsjednik engleskog Društva za psihička istraživanja, profesor Tyrell, 1945. godine piše: »Pojave psihičkog istraživanja energično se izoštravaju u smjeru: saopćenja preminulih.«⁶ Profesor Hans Driesch govori: »Mi naginjemo monadskom (tj. spiritističkom) učenju, i to sve više«; »spiritističko učenje ne smije biti potisnuto u stranu sa smiješkom, koji u temelju znači samo slabost i strah pred 'modernim duhom', 'javnim mišljenjem'...« Umjerenost spiritističko stajalište prihvaćaju američki psiholog William James, ruski kemičar Butlerov, s mnogim drugim znanstvenicima.⁷ U potvrdu prihvaćanja takva stajališta — čini se — dobro dolazi i iskustvo raznih mistika: u životu mnogih među njima, dodir s »onostranim« bićima ima vrlo važnu ulogu; to slijedi iz Biblije St. i N. zavjeta. Danas parapsihologija ne dopušta da pripovijedanja iz života mistika unaprijed »otpišemo« kao legende, utvare ili čak pomućenost u glavi.⁸

U tumačenju parapsiholoških pojava stoje dakle jedna drugoj nasuprot dvije hipoteze: animistička i spiritistička. Prva, animistička tumači sve PSI-fenomene nesvjesnim zbivanjima u dubinskim slojevima u psihi samog paranormalno nadarenog senzitivca ili »medija«. Druga, spiritistička smatra da neke PSI-fenomene (prekognicije, savjeta i informacija u stanjima transa) treba tumačiti pomoću sudjelovanja »duhova« kao bića s drugog svijeta. Bilo da prihvatimo jedno ili drugo shvaćanje ne treba, kao ni u drugim zbivanjima u prirodi, isključiti upravljački utjecaj Boga, Stvoritelja svega.

³ Nav. dj., str. 199—204.

⁴ Nav. dj., str. 251.

⁵ Nav. dj., str. 246.

⁶ ⁷ Gebhard Frei, *Probleme der Parapsychologie*, München, 1969, str. 36—37.

⁸ Nav. dj., str. 236.

3. Para-fiziološki tumačenje PSI-fenomena, u smislu priznavanja stanovite »fine materije« koja neposredno zatvara naše svjestito Ja, prihvaćaju — čini se — istraživači i materijalističkog i teističkog svjetonazora. Već 1932. godine dobio je Behterevljev zavod za istraživanje mozga u Lenjingradu zadatak da počne »eksperimentalno istraživati telepatiju«, da bi se tako ispitala dužina elektromagnetskih valova »mozgovnog radija« i prebacivanje informacija iz jednog mozga u drugi. Profesoru Vasiljevu bilo je povjereno znanstveno upravljanje tim istraživanjima. Godine 1959. izdao je u velikoj nakladi knjigu *Tajanstvene pojave ljudske psihe*. Naslovi u toj knjizi glase: Postoji li mozgovni radio? Može li se na daljinu prenijeti mišićna snaga? Što se može reći za 'izvanosjetilna zapažanja?', itd. Knjiga je objavljena s dopuštenjem sovjetskih vlasti. Ta je okolnost označavala novo stajalište prema pitanjima parapsihologije u Sovjetskom Savezu, barem kako to slijedi iz ocjene u *Sovjetskoj enciklopediji* iz 1956. godine. U toj naime Enciklopediji stoji ocjena: »Telepatija je antisocijalistička, idealistička fikcija nadnaravnih čovječjih sila u kojoj neka osoba zapaža pojave koje se, uzmemo li u obzir vremenske i prostorne okolnosti, uopće ne mogu zapaziti.« Nameće se pitanje: Odakle novo stajalište nakon same tri godine? Vasiljev je to među recima otkrio: on spominje kako su Amerikanci ljeti 1959. s uspjehom izveli pokušaj mentalne sugestije u svojoj atomskoj podmornici »Nautilus«. Pokus je pokazao, i u »tome se sastoji njegovo glavno značenje« — da telepatska informacija može bez usporenja prodrijeti kroz masu morske vode i kroz metalnu oplatu podmornice, tj. kroz one materije koje »vrlo otežavaju radio vezu«. Nakon tih primjedbi zapaža Vasiljev, kako su »Amerikanci tri desetljeća nakon naših vlastitih pokusa održanih tridesetih godina našeg stoljeća — došli do tog rezultata« te da stoga »američki pokusi potpuno potvrđuju naše rezultate.«⁹ Za »finu materiju« ne vrijede zakoni već spoznate materije: baš je Vasiljev oborio tumačenje telepatije indukcijom elektromagnetskih valova u naš mozak. O tom on piše u knjizi *Eksperimenti s mentalnom sugestijom* (1963): hipnotizirani subjekti bili su stavljeni u Faradayev kavez, koji potpuno eliminiira mogućnost prenošenja elektromagnetskih valova. Telepatski »primalac« ipak je »hvatao« posve neometano telepatsku sugestiju.¹⁰

Problem »fine materije«, »fine tvari« ili »astralnog tijela« posebno je povezan s fenomenom bilokacije ili dvojaštva. Postoje i fotografske snimke »fine materije«, kako o tome piše Montandon u knjizi *La photographie transcendente* (Genève, 1936). U knjizi *Tajna smrti* navodi Montandon oko 70 slučajeva bilokacije. U knjizi *Das persönliche Überleben des Todes — Osobno nadživljavanje smrti* (Berlin, 1936—1939; 1961) Mattiesen navodi 60 slučajeva bilokalcijskog izlaženja iz sebe ili »eksteriorizacije«. Bilokacija, dvojaštvo ili eksteriorizacija događaju se u slučajevima izvanrednog umora, šoka, jačeg djelovanja droga, preintenzivnih čuvstava i odgovarajućeg treninga. Bilokacija je praćena izvanrednim osjećajem sreće.¹¹ Događa se, kažu, na način svjetlećeg oblaka, svjetleće

⁹ Werner Keller, nav. dj., str. 302—303.

¹⁰ Ž. M. Slavinski, *Psihotronika*, Beograd, 1978, str. 25.

¹¹ Gebhard Frei, nav. dj., str. 78—80.

kugle, ali — obično u liku ljudskog tijela. »Srebrna vrpca« ili »elektromagnetska vrpca« povezivala bi finomaterijsko tijelo »dvojnika« s njegovim naravnim fizičkim tijelom. Prekidanje te vrpce označava nepovratni rastanak s »ovim« svijetom, tj. sa svijetom trodimenzionalne zakonitosti. To isto potvrđuju i reanimirane, a prije toga »klinički mrtve« osobe o kojima pišu dr. Raymond Moody jun. i Christoph Hampe.¹² Tu je prisutna stanovnita paralela s procesom rađanja: »pupčana vrpca« — prekinuta znači prijelaz djeteta u novi život. Postavljaju pitanje: nije li i fizička smrt »rađanje« za novi život?! Kako bilo da bilo, činjenica je da su već stari Egipćani poznavali pojavu »dvojaštva« i tumačili je pomoću »astralnog tijela« koje su označavali izrazom »Ka«. I indijske *Vede* govore o »eterskom« tijelu. Plotin govori o »nous-u« ili duši kao obučenoj u eteričko tijelo. Origen govori da je samo Bog apsolutno bestjelesan, a sve druge duše da su zatvorene u »finotvorno« tijelo. Evodije, pirjatelj sv. Augustina, smatra da duša — u času smrti — sa sobom uzima svoje eteričko tijelo. Paracelsus govori o »sideričkom tijelu«, koje razdvaja ono fizičko »elementno tijelo« od našega »duha«. Na to se danas pozivaju teološki pisci Josef Görres, Gebhard Frei itd. kad žele upozoriti da priznavanje »finotvornog tijela« ne dolazi u sukob s vjerskom dogmom o besmrtnosti duše, dok ono s druge strane lakše tumači mnoge neosporne parapsihološke pojave.¹³ Mesmer govori o »finotvornom fluidu«, koji prožima sva tijela i povezuje sve sa svime djelujući i na daljinu. Kemičar Reichenbach naziva taj fluid »od«: »životna sila« koja struji kroz sve stvari. U magijskim shvaćanjima naziva se ta sila »mana«, »orenda«; magi ili čarobnjaci, šamani bili bi akumulatori te sile, oni gospodare s njome po volji. Indijci zovu tu silu »prana«, Kinezi je zovu »Chi'«i«. Poznata je već Hipokratu; on je naziva »enormon«. Erwin Nickel smatra da nas današnja atomska fizika sili na to da računamo s određenom »metafizičkom stvarnošću« koja stoji iza našeg »fizičalnog modela«; ta »transfizička stvarnost (die Trans-Physis)« može se, ali ne mora očitovati u prostoru i vremenu; može se očitovati i u parafizičkim fenomenima.¹⁴

Drugi ipak postavljaju pitanje: nije li svaka parapsihološka pojava, pa i bilokacija, uključivši i sva moguća domišljanja u vezi s astralnim tijelom odn. finom materijom, samo »promjena elektromagnetskog polja«? Nije li astralno tijelo odn. fina materija samo suvišan pojmovni balast? Dr. E. Menninger-Lerchenthal u knjigama *Das Truggebilde der eigenen Gestalt* (Varka vlastitog lika), *Der eigene Doppelgänger* (Vlastiti dvojniki) i u studiji *Heautoskopie und Exteriorisation* (Samopromatiranje i eksteriorizacija, 1954) brani mišljenje da nema nikakva drugog svjestitog Ja osim onog koje je vezano uz isključivo djelovanje našega mozga. Stoga naša svijest ne može stupiti ni u kakav čovjeku izvanjski prostor: ona ne može izaći iz tijela. — Međutim, naglašavaju drugi, činjenica da su »ekteriorizirani« bili viđeni od trećih osoba ne smije se ignorirati. Tako

¹² Usp. knjigu: Dr. Raymond Moody jun., *Život poslije života*, Prosvjeta, Zagreb, 1980. Usp. također Christoph Hampe, *Umire se sasvim drugačije*, Zagreb, 1981.

¹³ Gebhard Frei, nav. dj., str. 80—82.

¹⁴ Nav. dj., str. 86—89.

npr. u časopisu *Mensch und Schicksal* (br. od 15. lipnja 1954) svjedoči Heinz Werner kako je jedan zarobljeni Mongol, za vrijeme II. svjetskog rata, kao njemački zarobljenik pronio eksteriorizacijom kroz neprijateljske trupe pismeni nalog jednog oficira. To bi slijedilo iz činjenice: Mongol se sa svojim naravnim fizičkim tijelom nije udaljio, a pozvani vojnik došao je k nadležnom oficiru noseći u ruci njemu poslani pismeni nalog.¹⁵ »Netko« je prenio pismeni nalog! Kako? Bilokacijom, svojim astralnim tijelom prenio ga je zarobljeni Mongol. Tako piše Heinz Werner.¹⁶

U svim tim varijantama tumačenja parapsiholoških pojava moramo, čini se, prihvatiti kao činjenicu *sinhronicitet prostorno-vremenske* mjerivosti koju obilježava trodimenzionalnost. U PSI-pojavama, kao i kod upotrebe nekih opojnih sredstava, gubi se doživljaj razlike u prostorno-vremenskim mjerama. Etnolog Gusinde, kad govori o upotrebi peyotl-biljke u primitivnim narodima, naglašava: »Zatrovani biva stavljen u nove, do tada nepoznate prostorne i vremenske odnose.« Hermandez, liječnik Filipa II, piše o peyotl-biljci: »Oni koji nju uživaju dobivaju sposobnost gledanja budućnosti.«¹⁷ Oskar Pfister, u knjizi *Mišljenje i fantazija u stanju šoka*, govori o bezvremenskom i besprostornom spoznavanju dubinske duše ovako: U trenutku smrtne opasnosti neki ljudi u hipu dožive »poput filma« čitav svoj prethodni život. Zbog toga suprotstavlja Carl Gustav Jung prirodoslovni zakon uzročnosti i sukcesije novom zakonu sinhroniciteta, tj. istovremenog gledanja trodimenzionalne prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Prema Jungu je sinhronicitet »stanoviti psihički uvjetovani relativitet prostora i vremena.«¹⁸

Ako već prihvatimo za PSI-pojave teoriju sinhroniciteta, potrebno je reći: ono svjestito u našoj osobnosti poznaje prostor i vrijeme, dok ono nesvjesno u nama ne poznaje prostor i vrijeme. U PSI-fenomenima, jer potječu iz onog »nesvjesnog« u nama, bivaju jednim jedinstvenim »sada« prošlost, sadašnjost i budućnost. Tako je određeni sinhronicitet prisutan i kod medija Rosmary u Londonu, kad u stanju transa govori i piše staroegipatski tako dobro, makar ga nikada nije učila, da oksfordski egiptolog F. H. Wood piše knjigu *Ancient Egypt speaks* (London, 1937) na temelju njezinih paranormalnih izvještaja. Iz toga se, međutim, ne smije zaključiti da je Rosemary živjela — kako to uče pristalice spiritističkog pokreta — već u doba starog Egipta te da se sada »reinkarnirala«. Ideju sinhroniciteta nosi u sebi i »eonsko vrijeme« o kojem govori dr. Hedwig Konrad-Martius. U knjizi *Vrijeme* (Die Zeit, München 1954) ona je postavila razliku između »vremenskog vremena« (zeitliche Zeit) i »eonskog vremena« (aeonische Zeit); »vremensko vrijeme«, tj. vrijeme koje mi ljudi doživljujemo, proizlazi u »kvantima« (gequantelt) iz »eonskog vremena«. Slično treba reći i o »prostoru«, kako ona to tvrdi u knjizi *Prostor* (Der Raum, 1958). Hedwig Konrad-Martius služi se suvremenim saznanjima o valnom i istovremeno korpuskularnom karakteru kvanta svjetlosti. Kao što se »vremensko vrijeme« odnosi prema »eonskom«, tako se i »metrički prostor« odnosi prema »apeironu«. Naš metrički prostor jest prostor u kvantima (gequantelter Raum), i sami fizički

¹⁵ ¹⁶ Nav. dj., str. 88—89.

¹⁷ ¹⁸ Gebhard Frei, nav. dj., str. 43—45.

model trodimenzionalnog peirona prestaje vrijediti u apeironu. Iza fizičkog modela uvijek stoji metafizička zbiljnost. Astralna putovanja — bilokacije, prekognicije i retrokognicije, vidovitost i ostali paranormalni fenomeni bivaju načelno mogućima po — recimo — ukopčavanju vremenskog vremena u »eonsko« i metričkog prostora u »apeiron«. To se dešava u svim situacijama značajnijeg oslabljenja povezanosti između našeg svjesnog Ja i našeg normalno fizičkog tijela, počevši od odgovarajuće koncentracije i prejakog »šoka« pa do upotrebe droga (meskalina, hašiša, LSD-preparata). Tu se pojavljuje neka vrsta »posvudnosti«: »Tu nema ni prostora ni vremena.«¹⁹ Pjesničke vizije često ne možemo shvatiti bez prihvatanja stanovite mogućnosti »ukopčavanja« iz peirona u apeiron. Pritom se dolazi do »kozmičkih doživljaja« — gdje prestaje sukcesija vremena i mjerivost prostora. O stanju »transa« izazvanog drogama piše Arnold Hoff: »Osjećam zajedništvo sa svim svijetom. To je dakle *Ljubav*, nepojmljivo! Moram u samostan: u svijetu se ne može doživjeti takva *Ljubav*.«²⁰ Charles Baudelaire piše o »umjetnom raju« (Les Paradis artificiels, 1861) dok uživa hašiš i opijum. Nameće se pitanje: Što nam zapravo govore ta »usrećujuća« prekopčavanja iz peirona u apeiron?! Ne govore li možda o čežnji čovjeka prema onom Beskonačnom i Neizmjenjnom Bitku koji u vjerskom rječniku nazivamo Bog?! U tom je slučaju u upotrebi droga prisutna stanovita »teologija drogiranja«. Stoga G. Siegmund u knjizi *Drogiranje i religija* (Rausch und Religion) tumači drogiranje kao »čežnju za nekim drugim, pravim i istinskim Svijetom«. ²¹ Spomenuvši to, piše Fritz Rauh: »Istraživanja što ih je izvršio psihijatar Leuner iz Göttingena o toksičkoj ekstazi u toku povijesti i kod primitivnih naroda i danas... otkrivaju izvanredno zanimljive religijsko-psihološke aspekte. Želja za ekstazama proizvedenim pomoću halucinogenih droga predstavlja dakle, u današnjem čovječanstvu, također za teologe i istraživače religija fenomen koji je vrijedan pažnje...²² Platon stavlja u usta Sokrata riječi: »Božansko ludilo daje nam najskupocjenija dobra.«²³ U ta stanja dovode čovjeka postovi, vježbe u meditaciji i koncentraciji; u njih vode i autogeni trening, joga i satori iskustva u zen-budizmu; u njih vode droge, pušenje i alkohol — u odgovarajućim količinama. Tu se uvijek radi o stanovitoj bitnoj »promjeni svijesti«, bilo u smislu njezina spajanja s hipotetskom »dušom svijeta«, gdje možemo govoriti o stanovitoj »unio cosmica«, ili u smislu njezina spajanja s Bogom kao zadnjim »početlom« svega, gdje govorimo o »unio mystica«. Suvremena antropozofija i teozofija idu u prvom, dok mi kršćani idemo u drugom smjeru.

4. Teozofi i antropozofi priključuju se u tumačenju parapsiholoških fenomena shvaćanjima budizma i hinduizma, odn. egipatskim i grčkim tumačenjima. Teozofski pokret ustanovila je Helena Petrovna Blavatsky i Annie Besant. Helena Blavatsky tvrdila je da stoji u telepatsoj vezi s dvojicom »tajnih majstora« ili »mahatma« koji su joj bili i duhovni učitelji: Koot Hoomija koji joj je diktirao knjigu *Izida bez*

¹⁹ ²⁰ Nav. dj., str. 51—61.

²¹ ²² Fritz Rauh, *Theologische Grenzfragen zur Biologie und Anthropologie*, Don Bosco Verlag, München, 1973.

²³ Gebhard Frei, nav. dj., str. 63.

koprene i mahatme Moryja.²⁴ Istraživač parapsiholoških pojava Hodgson, tzv. »detektiv« iz Londona, u ime engleskog S.P.R. (Društva za psihička istraživanja), istraživši kritički djelovanje gđe Blavatsky objavio je u ime S.P.R. ovakav sud: »Što se nas tiče, mi gospođu Blavatsky ne smatramo ni prenosiocem poruka vidovnjaka, ni sasvim vulgarnom pustolovkom. Smatramo da je zaslužila da je se kasnije sjećaju kao jedne od najsavršenijih, najnadarenijih i najzanimljivijih varalica u povijesti.«²⁵ Teozofija je više nadahnuta shvaćanjima budizma i hinduizma.

Antropozofski pokret osnovao je Rudolf Steiner, odvojivši se od teozofskog pokreta Helene Petrovne Blavatsky i Annie Besant. Antropozofija, u svom učenju o bez-prostornosti i bez-vremenitosti onoga »nesvjesnog« u čovjeku, polazi od postavke da »svaki događaj povijesti ostavlja za sobom posebne engramе u astralnim slojevima, koje može očitati čovjek čiji su organi vidovitosti razbuđeni.«²⁶ Takvo tumačenje neki odbijaju, ukoliko je, kažu, neadekvatno za objašnjenje fenomena »prekognicije« i »prorokovanja«, još ne postoje »engrami« kad se radi o budućim događajima.²⁷ Antropozofi ne priznaju vrijednost medijskih spoznaja, jer ne prihvaćaju legitimitet smanjivanja svijesti u transu. U djelu *Geheimwissenschaft im Umriss* (Nacr. Tajanstvene znanosti) Steiner odbacuje podjelu čovjeka na »dušu« i »tijelo«. Čovjek je po Steineru sastavljen od 7 raznih entiteta: fizičko tijelo, etersko ili životno tijelo, osjetilno tijelo s dušom, razumska duša, svjestita duša ispunjena duhom, životni duh, čovjek s duhom. Međutim, može se takva razdioba svesti na samo 4 entiteta: fizičko tijelo, etersko ili životno tijelo, astralno tijelo, duhovno Ja. Nikada se ne smije zaboraviti da »čovjeku« kao mikrokozmosu odgovara svijet kao makrokozmos. Kao što se fizičko tijelo sastoji od atoma i molekula i kao što je ono ugrađeno aktivno i pasivno u cjelokupni svijet fizičke energije koju ispituju fizika i kemija, tako je i etersko tijelo čovjeka ugrađeno u kozmički eter ili eterski princip, i tako je astralno čovjekovo tijelo ugrađeno u sami astralni princip čitavog kozmosa. Mehanističko-materijalistički svjetonazori poznaju samo fizički princip. Idealistički Fichteov svjetonazor poznaje samo princip »razumske duše«. Kršćanska filozofija poznaje samo prvi i četvrti princip, tj. fizičko tijelo i duh, odn. fizički kozmos i duhovni kozmos, i to u zadnjih sedam stoljeća. Teolog Gebhard Frei danas smatra, da se s trodijelnom razdiobom: tijelo, fina tvar i duhovno Ja (soma, psyche, nous ili pneuma) — ne sukobljava crkvena osuda učenja o »trihotomiji«. Parapsihologija je utvrdila da između materijalnog tijela i duhovnog Ja postoji određen finotvarni entitet, bez kojega se ne mogu dostatno rastumačiti pojave: eksteriorizacije, aure, ektoplazme, iscjeljujućeg magnetizma itd. Gebhard Frei upozorava: ozbiljno treba shvatiti istraživanja i pokuse s kartama na institutu prof. Rhinea, kao i istraživanja prof. Hornella Harta o »astralnim putovanjima«: fizičko tijelo nosi u sebi finotvarni faktor koji može napustiti to tijelo, i to tako da svijest, tj.

²⁴ Werner Keller, nav. dj., str. 131.

²⁵ Nav. dj., str. 182.

²⁶ Nav. dj., str. 47.

²⁷ Gebhard Frei, nav. dj., str. 47.

²⁸ Nav. dj., str. 250—251.

duhovno Ja ostaje u onome eksterioriziranom finotvarnom tijelu. U odgovarajućim okolnostima mogu i treće osobe vidjeti to finotvarno tijelo. Vrlo ozbiljno treba uzeti činjenicu da je filozofski fakultet u Amsterdamu 1954. primio opsežnu radnju dra Jakoba Poortmana, u kojoj se zastupa teza o postojanju »finotvarnog tijela«. ²⁹ Antropozof Steiner drži da u stanje sna upadamo kada se astralna ljuska s duhovnim Ja eksteriorizira od normalno fizičkog tijela. ³⁰ Finotvarnom tijelu pripisuje Steiner stanovite nadosjetilne organe. To treba shvatiti slično tajnom nauku Dalekog Istoka, gdje se govori o čakrama i o sedam lotosovih cvjetova, u kojima je sjedište parapsiholoških sposobnosti i koje se mogu jogu-vježbama ubrzano razviti npr. u vidovitost. ³¹ Po shvaćanju Steinera i drugih antropozofa proširuje se obični fizički kozmos u nadosjetilni i duhovni viši kozmos. Tom višem kozmosu pripada i viša spoznaja, skupa s višim stupnjem svijesti. Čak i ovo: iza empirički vidljivih bakterija, koje šire npr. kugu i koleru, stoje nadosjetilni realiteti — »duhovi...«, koji iz nadosjetilnih svjetova donose u ovaj osjetilni svijet sile što sa sobom donose epidemiju, bolesti... i smrt! To su »duhovi« što stoje »pod vlašću Ahrimana«. Duhovne znanosti treba da istražuju nadosjetilni svijet onako kao što prirodoslovne istražuju ovaj osjetilni. Pri tom je potrebno da duhovne znanosti započnu svoj rad tamo gdje prirodoslovne završavaju svoja istraživanja. Nužno je uvijek iznova postavljati pitanje »o onom *Vječnome* u *svim stvarima*«. Samo tako »rastu organi duše i uspijevaju uvidi u nadosjetilni svijet«. U knjizi *Kako se postižu spoznaje viših svjetova?* (Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?) Steiner obrazlaže put prema višim stupnjevima svijesti, ³² gdje se doživljuju nadosjetilne spoznaje u kojima prostor i vrijeme više nemaju nikakvu ulogu. To je doživljaj onoga »bez-prostornoga«, »a-kaše« ili »mističkog prostora« što ga spominje Steiner kad u *Akaša-kronici* govori o stanju na Saturnu, Suncu i Mjesecu.

Teolog i parapsiholog Gebhard Frei smatra da je u dosta stvari preporučljivo saslušati Steinerove postavke i primjedbe; ne zastupajući »čisto animističku teoriju«, Steiner opominje ljude da se čuvaju od stanja koja »isključuju svijest, umjesto da je drže budnom«, kao što također postavlja zahtjev da se prestane sa »zabavljajućim dodirima s mrtvima ili drugim onostranim bićima« i da se prestane s »diletantskim okultnim školovanjem«. ³³ Takvom upozorenju teologa možemo ovdje dodati upozorenje znanstvenikâ Andreasa i Kiliana: »Vjerojatno ćemo za slijedećih dva i po desetljeća biti očevici borbe između 'stare' znanosti... koja brani dogmatsku idejnu zgradu i 'nove' nauke koja je otvorena finotvarnome. Što će biti na kraju našeg stoljeća, još ne znamo. Međutim, ako naši liječnici, psiholozi, biolozi i neurolozi priznaju postojanje finotvarnoga, onda — vrlo vjerojatno — ne mogu dugoročno izostatati ni društvene, političke i privredne posljedice.« Andreas i Kilian potcrtavaju i ovo: »Kad smo nedavno upoznali jednog liječnika s indikacijama o izvantjelesnoj projekciji... on je zaključio: 'To treba... ozbiljno prouči-

²⁹ ³⁰ Nav. dj., str. 251—253.

³¹ Werner Keller, nav. dj., str. 377.

³² Gebhard Frei, nav. dj., str. 254.

³³ Nav. dj., str. 254—255.

ti. Ako je to doista istina, onda bi bilo potrebno da potpuno promijenimo svoje mišljenje.³⁴

Teološki osvrt na pitanja parapsihologije

Teologija ostaje u pitanjima parapsihologije, kao i uopće u pitanjima znanstvenog istraživanja, vjerna načelima crkvenih dokumenata koji ističu: 1. *autonomiju znanosti*: »Metodičko istraživanje u svim znanstvenim disciplinama, samo ako se obavlja doista na znanstveni način i prema moralnim normama, nikada se neće protiviti vjeri, jer svjetovne stvari i stvari vjere vuku korijen od istoga Boga«;³⁵ 2. *nadahnuća znanstvenog napretka* »kršćanskim duhom«, uz poštovanje »dostojanstva ljudske osobe« u »socijalnoj primjeni evanđelja«;³⁶ 3. *izbjegavanje »idolatrije vremenitih stvari«*, jer su »u našim danima, vjerujući više nego je opravdano napretku prirodoslovnih znanstvenih grana i tehničkih umjeća, mnogi... postali više sluge nego gospodari vremenitih stvari«;³⁷ 4. *razboritost u vrednovanju tehničkog napretka*, jer on »sam po sebi nije sposoban ostvariti unapređenje čovječnosti«; snagom načela da »čovjek — više vrijedi po onome što jest nego po onome što ima« slijedi da »sve što ljudi urade za veću pravednost, opsežnije bratstvo i čovječniji poredak u društvenim odnosima više vrijedi nego sami tehnički napredak.«³⁸

U takvim kontekstima trebamo koncipirati i teološko vrednovanje parapsiholoških istraživanja. Ne možemo, naime, prihvatiti neke postavke u tumačenjima parapsiholoških fenomena, ukoliko te postavke teže prema statusu obuhvatnih svjetonazorskih rješenja. Tako npr. ne možemo prihvatiti antropozofsko Steinerovo shvaćanje samog »Ja« (»manas«) koje bi po svojoj biti bilo »jedno« u svim ljudima povezujući se, samo privremeno za vrijeme zemaljskog života, s materijom tako da se poslije smrti dobra i zla djela vrednuju u obliku novih rađanja ili reinkarnacije u nižim ili višim formama postojanja, u smjeru sve većeg »oslobađanja same božanske jezgre i iščezavanja u nirvani«.³⁹ Takvo učenje zastupa metempsihozu i ponovno rađanje ili karmu s pretpostojanjem nepersonalnih duša, koje izlaze i ponovno se vraćaju u ono Apolutno, u smislu budističke samsare, tj. rađajućeg kruženja, a ne dopušta besmrtnost individualnog Ja ili individualne duše. Ali, s druge strane, u antropozofiji je kao i u kršćanstvu zapovijed ljubavi prema bližnjemu vrlo snažno naglašena. Za razliku od kršćanstva, antropozofiji i teozofiji odbacuju i molitvu i sakramentalni život, povezujući duševno zdravlje čovjeka isključivo sa samim čovjekom. Budući da se i u spiritističkom pokretu zastupaju neke slične postavke, ni »spiritizam« ne možemo prihvatiti kao dozvoljeni svjetonazor. To vrijedi i za razne oblike spi-

³⁴ Peter Andreas — Casper Kilian, *Fantastična naučna istraživanja*, Stvarnost, Zagreb, 1973. str. 228—229.

³⁵ Konstitucija *Gaudium et spes*, 36, 59.

³⁶ Konstit. *Unitatis redintegratio*, 12.

³⁷ Konstit. *Apostolicam actuositatem*, 7.

³⁸ Konstitucija *Gaudium et spes*, 35.

³⁹ Brugger, *Philosophisches Wörterbuch*, str. 384.

ritističke »mističke« direktnog »saobraćanja« s »duhovima« preminulih osoba!

U rasponima svjetonazora, tj. pogleda na svijet i život u njihovoj cjelini, katoličko shvaćanje u stvarima parapsiholoških pojava ide pravcem velikih katoličkih mistika poput Katarine Sijenske, Ivana od Križa, Franje Asiškog, patra Pija itd., ukoliko su oni svjestitim putem molitve i meditacije o velikim sadržajima vjere došli od one »via purgativa« (put očišćenja duše) preko puta rasvjetljenja do same »unio mystica« (mističkog sjedinjenja duše) s Bogom. O autentičnim katoličkim misticima, na temelju strogo metodoloških istraživanja, piše poznati filozof i teolog Joseph Maréchal: oni imaju intuiciju Boga kao Punine Bitka, bez prostorno-vremenskih ograničenja; oni imaju neposrednu asimilaciju uma s Bogom, bez posredovanja pojmova i predodžaba što ih stičemo pomoću osjetilnih organa. Takvo shvaćanje jednog teologa potvrđuju istraživanja filozofa-biologa Henryja Bergsona. U početku znanstvene karijere okorjeli pozitivist Bergson, u svom djelu *Essai sur les données immédiates de la conscience* (Esej o neposrednim podacima svijesti, 1889) dolazi do priznavanja ljudske slobodne volje; u novom djelu *Matière et Mémoire* (Materija i pamćenje, 1896) otkriva dušu, kao nešto u biti neovisno od tijela i sposobno da živi nakon rastanka s ovim tijelom; u trećem djelu, *L'évolution créatrice* (Stvaralačka evolucija, 1907), dolazi do hipoteze ortogeneze u kojoj se evolucija tumači kao planirano i na određeni cilj usmjereno nastajanje bića u prirodi; u četvrtom s naslovom *Les deux sources de la Morale et de la Religion* (Dva izvora morala i vjere, 1932) Bergson otkriva iskustvo kršćanskih mistika kao neposrednu i iskustvenu spoznaju Boga kao uzročnog i ontičkog Temelja cjelokupnog evolucijskog »životnog elana«, i po tome »Transcendentnog Počela« svih stvari u svijetu. Kršćanstvo je Bergsonu »dinamička« mistička religija, za razliku od svih drugih religija — »statičkih« i samo naravnih. U tim »statičkim« religijama Bergson vidi samo varijacije elementarnog animizma, mitologije i magije. Dinamička ili mistička religija kršćanstva okrenuta je »prema unutrašnjosti« te po tom stvara drugu vrstu bića, tj. bića s novim unutrašnjim svojstvima. S kršćanstvom počinje nova epoha evolucije života. Po kršćanstvu je duša sposobna i dostojna da bude u dodiru s transcendentnim Uzrokom svih stvari i s njegovom zemaljskom »delegacijom« velikih kršćanskih mistika, od Isusa Krista i sv. Pavla do onih u srednjem vijeku i do danas. Veliki kršćanski mistik prenosi dušu na drugu stranu, tj. u Boga koji je Bog svih ljudi, čija bi vizija sa strane svih ljudi značila neposredno ukinuće rata. Takva zapažanja Bergsona podsjećaju na pismo sv. Katarine Sijenske francuskom kralju Karlu V. Mistička je religija kršćanstva »skok izvan naravi«, ona je »djelovanje, stvaranje i ljubav«. Ona se nalazi, ističe Bergson, kod velikih kršćanskih mistika: sv. Pavla, Terezije Avilske, Katarine Sijenske, Franje Asiškoga i »tolikih drugih«. Svi su takvi provalili kao neki nasip, njih je zahvatila neizmjerena »struja života«, a iz njihove pojačane vitalnosti proizašla je »izvanredna energija, smionost i snaga u shvaćanju i ostvarivanju«. Stare statičke religije s nacionalnim mitološkim božanstvima nose u sebi misticizam imperijalističkog tipa. U dinamičkoj religiji

kršćanstva mistici su uvjereni da su oni »orude Boga, koji jednakom ljubavi ljubi sve ljude i od njih traži da se ljube međusobno«, kako to ističe sv. Terezija Avilska u svojoj *Autobiografiji*. Kršćanski mistici predstavljaju ono što je bilo najbolje u ljudskom rodu, i kao takvi oni djeluju na našu savjest. Kod pravih mistika »pravednost biva bez prestanka proširivana po ljubavi«. Pojava svakog pojedinog kršćanskog mistika jest kao »stvaranje neke nove vrste«, kao stanovita »poplava života«, kao »ulijevanje zanosa, koji se ne može nikada sasvim utrnuti i uvijek se može ponovno zapaliti«. Sve su to misli, koje su razasute po Bergsonovim djelima, a posebno u knjizi *Les deux sources de la Morale et de la Religion*. Prema Bergsonu su kršćanski mistici, tj. posebno svete osobe s nadosjetilnim, svojevrsnim »parapsihološkim« gledanjem Boga, osobe koje bi trebale poslužiti za definiciju »intelektualne snage«, jer one očituju: viši zdravi sud, duh jednostavnosti koji nadvladava komplikacije, pravo proročansko prosuđivanje onoga što je moguće ili nemoguće, odlučnost združenu s okretnošću, sposobnost da se prilagode prilikama ne povrijedivši svoje visoke Ideale i smisao za efikasno djelovanje. Neposredno gledanje Boga ispunja mistika neopisivim zanosom ljubavi prema Bogu i svim ljudima, te izvanrednim optimizmom u djelovanju i istovremeno očuvanjem najveće poniznosti.

O »stvaralačkoj« snazi kršćanskog mistika iznosi Bergson poredbu koja jasno izriče razliku između svijeta i Boga. To je razlika, kaže Bergson, kao »između poredanih *nota* simfonije i nedjeljivog umjetničkog *zanosa*, koji je pustio te note da padaju *izvan njega*«. Svijet je simfonija, a Bog je nadahnjivatelj *zanosa* u toj simfoniji! Trebalo je čekati sve do pojave kršćanstva, kaže Bergson, da ideja *općeg bratstva*, koja u sebi uključuje jednakost prava i nepovredivost osobe, postane djelotvornom. Jedno je naime ideal što ga mudraci pokazuju ljudima, a drugo je ideal što ga je u svijetu pokrenula vijest puna ljubavi koja *poziva na ljubav* kao opće nadahnuće. Tako govori Bergson i završava s postavkom: »Bog je Ljubav i predmet ljubavi; sav je doprinos misticizma u tome. O toj dvostrukoj ljubavi mistik neće nikada prestati govoriti. Njegov je opis bez kraja, jer je stvar koju treba opisati *neizreciva*... Toj će se oznaci priključiti filozof koji drži Boga osobom, a da zato ipak ne upadne u grubi antropomorfizam.« Razliku između Boga i svijeta, pozivajući se na mistike, Bergson ističe ovim riječima: »Nastala su bića koja su bila određena da ljube i da budu ljubljena, jer se stvaralačka sila mora označiti kao Ljubav. Ta su bića — *različita od Boga* koji je sama spomenuta Sila — mogla nastati samo u nekom svemiru: svemir zato i jest nastao.«⁴⁰

U takvim je postavkama Bergsona uočljiva razlika između religiozne mistike i protureligiozne magije. Što se pak tiče odnosa religije prema parapsihološkim pojavama možemo reći: u kršćanstvu kao religiji nema stavova koji bi bili u načelnoj opreci prema »istini« u parapsihološkim pojavama. Za kršćanstvo se te pojave odvijaju kao i ostali prirodni procesi po zakonima što ih je Bog postavio i koje mi ljudi uvijek dalje i uvijek dublje istražujemo i otkrivamo. Niti religija načelno niječe para-

⁴⁰ Aleksandar Gahs, *Religija i magija*, str. 421.

psihološke pojave, niti parapsihološke pojave načelno pobijaju religiju kao pogled na svijet i život. U tom kontekstu čini nam se umjesnim navesti na kraju riječi poznatog pristaše filozofskog empirizma, zastupnika etičkog pragmatizma i gnozeolojskog relativizma — Williama Jamesa, kad on, kao psiholog koji ujedno vrlo ozbiljno uzima parapsihološke fenomene, govori o religiji: »Religioznost je pozitivno proširenje životnog kruga čovjeka. Ona čovjeku priskrbljava novu sferu snage«; »ako se pita kako religija postiže to da se netko baca u naručaj patnja, da samoj smrti sigurno gleda u lice i upravo je time nadvladava, onda je to ... tajna religije. Da se to razumije, mora čovjek sâm biti istinski pobožan«; »religija smije i mora za sebe svojatati da u povijesti čovječanstva u svako doba ima nužnu i važnu ulogu.«⁴¹ To pokazuju i učinci iz »parapsihologije« samih mistikâ.

PARAPSYCHOLOGIE IN DEM LICHT DER WISSENSCHAFT UND THEOLOGIE (II.)

Zusammenfassung:

In dem Aufsatz werden verschiedene Erläuterungs-Versuche der parapsychologischen Phänomenen aufgeklärt: animistische hypothese, die alle Psi-Phänomene nur auf das Unbewusste lebender Personen zurückführt; spiritistische hypothese, die einige Psi-Phänomene (z. B. bestimmte Arten von Spuk) nur durch das Hereinwirken jenseitiger Geister erklären möchte; (para)physiologische hypothese, die verschiedene Psi-Phänomene und vor allem die Bilokation durch ein gewisses Astralkörper interpretiert: für das Astralkörper hätten die Gesetze von der räumlichzeitlichen Welt keine Geltung; das Grundgesetz des Astralkörpers wäre das Synchro- nizitäts-Gesetz, weswegen die Räumlichkeit für dieses Körper auch verschwinden sollte. Theosophen und Anthroposophen möchten die parapsychologischen Phänomene durch die kosmische Verschmelzung der physischen Körper in dem kosmischen Astralkörper darstellen.

Am Ende wird eine theologische Bewertung parapsychologischer Phänomene ausgelegt, wobei der Verfasser die paranormalen Erfahrungen der »Mystiker« in dem Licht der Bergsons—Lehre hervorzuheben versucht.

⁴¹ Nav. dj., str. 405—435, passim; svi navodi uzeti su odatle. O tematici ovoga prikaza usporediti također knjige: Mircea Eliade, *Okultizam, magija i pomodna kultura*, Zagreb, 1981. Milan Rýzl, *Parapsihologija*, II. izd. Prosvjeta, Zagreb, 1978. Alfred Sauvy, *Mythologie de notre temps*, Payot, Paris, 1971. Dr. Vilim Keilbach, *Parapsihologija i religija*, Zagreb, 1951. Albert Bazala, *Tajanstvene pojave* (okultizam), Zagreb, 1924. Josip Carević: *Hipnotizam u svijetlu filozofije*, Spljet, 1914. V. Ivanek, *Okultizam*, Zagreb, 1924. Dr. Karlo Marchesi, *Tajne čovječje duše*, Zagreb, 1944. — Usporediti časopise: *Revue métaphysique*, *Zeitschrift für Parapsychologie*.